

Sözlü Gelenekte Şiirin Varyantlaşması: “O Gelin” Şiiri

Concerning the Variations in Poetry of the Oral Tradition: the Poem “O Gelin”

M. Mete TAŞLIOVA*

Öz: Şiir metinleri belli bir süreye bağlı olarak farklılık gösterir. Bu değişim metinler arasında önemli farklar oluşturabilir. Oluşması muhtemel değişikliklerin nedenlerini incelemek ve yorumlamak gerekmektedir. Âşıklar ve şairler kültürün aktarıcısı olarak hemen her toplumda hayat ile sanat arasında bağlantı kuran kişilerdir. Yaşar Reyhanî bu alanın en önemli temsilcilerindedir. Şiirlerinde ele aldığı konular toplumun genelini ilgilendiren önemli ve hassas meselelerdir. Bu çalışmada Âşık Reyhanî'nin ‘o gelin’ ismiyle bilinen şiiri ele alınmıştır. Âşığın şiirleri yazılı ve görsel-işitsel kaynaklardan temin edildi. Şiir metinleri birbirine mukayese edilerek bunların ortak ve farklı yönleri tespit edildi. Şiirlerdeki dörtlük sayıları birbirine yakın oradadır. Şiirlerin varyant mı versiyon mu olduğu tartışılan bir konudur. Sözlü geleneğe çeşitlenme ve yeniden üretim her zaman oluşabilir. Ancak bu dönüşümün hangi seviyede gerçekleştiğine karar vermek oldukça zordur. Varyant olarak değerlendirdiğimiz bu şiir gerçek hayatta yaşanmış bir konuyu anlatmaktadır.

Anahtar sözcükler: Âşık Reyhanî, Âşıklık, Hikâyeli Türkü, Almanya

Abstract: The texts of the same poem in the oral tradition vary over the course of time. This change can make significant differences between texts. It is necessary to examine and interpret the reasons for possible changes. Minstrels and poets as transmitters of culture in almost every society are the artists who present the connection between life and art. Yaşar Reyhani is one of the most important representatives of this art form. Topics in his poems are important and sensitive issues that concern the general public. This study investigates the Asik-Minstrel Reyhani's poem known as ‘o gelin’. The poems of the minstrel were provided from written and audio-visual sources. The texts have been compared to each other, and the different aspects were determined. The number of quatrains of poetry are close to each other. Whether a poem is a variant or a version is an issue discussed. Variations in the reproductions of oral tradition can occur all the time. However, it is very difficult to decide at what level this transformation takes place. This poem, which we consider a variant, describes a subject that has been experienced in real life.

Keywords: Âşık Reyhanî, Minstrelsy, Story of the Poetry, Germany

Giriş

Anadolu sahası Türk sözlü kültür geleneğinde nazım ve nesir ürünleri <tür ve biçim değişkenliği ile> zaman içinde biri birine dönüşerek veya bütünlük halinde beslenerek varlığını günümüze taşımıştır. Dönemlere ve önemli isimlere göre bazen nazım önde görünmüş ve etki alanı itibarıyla daha geniş kitlelerin beğenisini kazanmıştır. Değişen kısa veya uzun devirler içinde nazım ögesini de bünyesinde taşıyan ve sözlü gelenek türlerinin <efsane, masal, fıkra,

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara. metetasliova@gmail.com

bilmece gibi> hemen bütün örneklerini içinde barındırdığı için müstakil yeri olan halk hikâyeleri, nesir formu halinde kısa veya uzun metinler olarak yaşamıştır.

Bu çalışmada, çatısını oluşturan hikâyeye <olay> bakarak ‘hikâyeli türkü’ veya hikâyeden mülhem şiir olarak; bununla beraber şiir metninin gerek çeşitlenmesi gerek şekli yapısı itibarıyla sağlamlığı ve icra edildiği ezgiyle ‘türkölü hikâyeye’ veya türküden hareketle hikâyesi oluşturulmuş bir şiir-türkü örneği ele alınacaktır.

Şiir, Âşık Yaşar Reyhanî’ye ait olup elektronik ve yazılı kaynaklarda “*o gelin*”, “*bir gelin*”, “*Memet o gelin*” gibi farklı adlarla yer almıştır. Halk şiiri geleneğinde bilindiği üzere şiire isim verilmemektedir; “*ayak*” kelimesi veya ilk kıtanın kimi zaman birinci mısrasında genellikle de ikinci veya dördüncü mısrasında, satırın tamamı veya seçilen kelime ya da kelime grubu ad olarak kullanılmaktadır.

Âşık Reyhanî’den sesli ve görüntülü olarak tespit edilmiş metinleriyle birlikte yazılı kaynaklarda yer alan örnekleri bir arada değerlendirilecektir. Diğer yandan metinde ele alınan konunun, öncelikle gerçek bir olaya ve anlatmaya mı dayalı olduğu veya önce şiirin oluşturulup bunun üzerine mi hikâyenin kurgulandığı değerlendirilecektir.

Elimizde bulunan şiir metinlerinin varyant, versiyon; eş metin, benzer metin veya çeşitleme olarak hangi kapsamda ele alınabileceği, üzerinde ayrıca durulması gereken inceleme konusudur. Çalışmaya aldığımız iki metin farklı tarihlerde gerçekleşen görüntü kaydı olup, bir metin ses kaydından deşifre edilmiştir. Diğer örnekler yazılı kaynaklardan alıntılanmıştır. Bu üç ses-görüntü kaydında Âşık Reyhanî şiiri okumakta ve hikâyesini anlatmaktadır.

“*Sözlü anlatım niteliği ön planda olan bir folklor ürünü; gelenek, anlatıcı, dinleyici çevresi, metin ve müzik gibi esaslar üzerine bina edilir*” (Görkem 1998, 108). Söylendiği <ses kaydına geçtiği> tarih itibarıyla en eski metin (A metni), 1982 yılında Yıldırım Erdener ile Âşık Reyhanî’nin Erzurum’da yaptığı görüşme kaydına aittir. Metin örneklerini verdiğimiz konu, ülke genelinde sıkıntısı hissedildiği için yaygın olarak bilinmektedir. Âşık Reyhanî’nin bu konuyu ele aldığı dönem âşıklığın da Türk kültür hayatında oldukça etkili olduğu yıllardır. Ancak böylesi bir konuyu Türkiye içinde ve yurt dışında farklı âşık ve kalem şairleri de şiirlerinde işlemişlerdir. Bu itibarla halk şiiri güçlü bir ‘gelenek’ taşıyıcı olarak bu konuyu nazım ve nesir örnekleriyle çeşitli biçimlerde ele almıştır. ‘Anlatıcı’ olan Âşık Reyhanî, hikâyeye tasnif etmesiyle ve özellikle şiirlerinde ele aldığı ortak <güncel> ‘etkili’ meseleleri kendi üslubuyla ilgi çekici hale getirmesiyle tanınan ve yine şiirin söylendiği dönemde de ülke çapında tanınan bir ‘usta’ icracıdır. ‘Dinleyici çevresi’ öncelikle kahvehane meclisleri olmuştur; ancak bu şiirin <türkünün> televizyon programlarında, stüdyoda bulunanlara ve izleyicilere ulaşarak geniş bir kitle tarafından takip edildiğini; Reyhanî’nin ustalığına bağlı olarak dinleyicinin hususen bu (hikâyeli) türküde aktif bir müdahalesinin bulunmadığını, pasif bir dinleyici olarak yer aldığını söyleyebiliriz. İcra sırasında söz konusu edilebilecek bu ‘pasif’ konum, farklı icra ortamlarında bu şiirin <türkü veya hikâyesiyle türkü> talep edildiğini, metinlerdeki farklılaşmaların da çok ilgi gören bu metnin, her icrasında ‘ayak kelimesi’nin türetilerek yeni dörtlükler eklenmesine bağlı olarak çeşitlendiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile dinleyici metnin icrasına müdahil olmasa da çeşitlenmesini sağlayan ana nedendir. ‘Metin’ler birbirinden dönüşme boyutunda farklılık göstermeyen; önemli ölçüde ayakların korunduğu ancak konu itibarıyla bir iki kıtanın fazladan eklendiği örnekler olarak ele alınabilir. Bilindiği gibi “*Sözlü kültürde üretilen bir unsuru düzenli bir biçimde bilinebilir kalmanın yolu muhteva olarak ‘hatırlanabilir’ olmasıdır*” (Çobanoğlu 2002, 232). Temel konu gerçeklik taşıyan ve toplumun önemli bir kesimini ilgilendiren yönüyle genişletilmeğe müsaittir. Kıtalar ‘o gelin’in durumunu, ayrılığın zorluğunu, Mehmet’in vefasızlığını bütüncül olarak izah etmektedir. ‘Müzik’ yönüne baktığımızda sadece tele-

vizyon programında hikâyesini kendisi anlattıktan sonra şiiri ezgili olarak Rahim Sağlam söylemiştir. Bu nedenle bu (hikâyeli) türkü <şiir> örneğinde ezginin belirleyici bir öge olarak yer aldığını söyleyemeyiz. İsmail Görkem’in sıraladığı madde başları müstakil incelemeğe konu olacak genişliğe sahiptir. ‘İcra mekânı’ nı da bu beş maddeye ilave edebiliriz, her ne kadar ‘dinleyici’ unsurunu ele aldığımızda beraberinde ‘mekân’ ı da irdelemiş olsak da bu gereklidir.

Bu kısa girişten sonra, kayıt tarihi itibarıyla ilk ve hikâye kısmının da geniş olduğu (A metni) örneği aşağıda veriyoruz:

Yıldıray Erdener: Hakkı Viranî geçen gün kahvede sizden bahsetti. Reyhanî Usta Almanya’ya gitmeden önce burada Mehmet isminde birinin karısını görmüş. Mehmet’in karısı ona demiş ki “Almanya’ya gidersen Mehmet’i görürsen ona selamımı söyle” demiş. Onu bir anlatır mısınız?

Âşık Reyhanî: Almanya’ya gidiyordum geçen sene. Bizim eve altı çocuklu bir kadın gelmişti. İhrama bürünmüş, çarşafa. Oturuyoruz şöyle ağzı da yaşmaklı, Erzurum kadını. Bizim hanım dedi ki “bunun da kocası Almanya’daymış”. Benim Almanya’ya gideceğimi duymuş, kocası sekiz senedir ne para göndermiş ne bir mektup göndermiş. Hatta reddetmiş bunu, “istediği kocaya gidebilir” demiş. Altı çocuğu var. Kadın, “ağabeyim giderse o soysuzu bir görsün” dedi orada. Kadının kullandığı kelime; “ağabeyi o soysuza görürsen bir şeyler söyle de belki gelsin” deyince, peki adresi var mı, dedim. Göğsünden bir mendil çıkardı. Gelen mektupları mendile toplamış. Gözünün yaşını, elinin kirini, göğsünün terini birleştirmiş de mektuptaki adres okunmaz olmuş. Ulm’de bir yerdeymiş, Stuttgart yakınlarında Ulm’de bir yerde bir metal fabrikasında çalışmış Mehmet. Almanya’ya gidişimde unutmuştum Mehmet’i aslında fakat bir konfereans salonunda Türk işçilerine çalıp söylerken bir baktım Mehmet karşıma dikildi.

Yıldıray Erdener: Mehmet olduğunu nasıl anladınız?

Âşık Reyhanî: Uzun boylu bir kadını dost tutmuş, onunla girdiler içeri, kasket başında. Koştur geldi boynuma sarıldı. “Abi hoş geldin, ne var ne yok memlekette?” Tabi Mehmet olduğunu bilmiyorum, tanıyamadım. İyilik güzellik, isminiz ne tanıyamadım! “Ya ben Mehmet değil miyim, sizin mahallede otururum” dedi. Sen o Mehmet’sin ha! Geç şöyle karşıya otur. İkinci veya üçüncü türküyü sizin için söyleyeceğim, dedim. Mehmet geçti karşıya oturdu, söyle kasketi de yan koydu. Hanımıyla, ikinci, Alman kızıyla otururken Mehmet’e o zaman bu türküyü söyledim.

Yıldıray Erdener: Hatırlıyor musunuz türküyü?

Âşık Reyhanî: Hatırlıyorum tabi. Böyle özel konulu türküleri ezberlerim hiç unutmam.

Elleri koynunda pınar başında
 Almanya’ya doğru bakar o gelin
 Yedi çocuğu var dördü peşinde
 Feleğe dişini sıkar o gelin
 Bacı derdin nedir, söylemez dili
 Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
 Hatıra verdiği kirlî mendili
 Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin
 Hayat ona çile olmuş boyunca
 Bir ekmek yememiş karnı doyunca
 Bir de garip erkek sesi duyunca
 Postacı zanneder çıkar o gelin

Kitap okur manasından habersiz
 Aylar geçer senesinden habersiz
 İplik düşmüş iğnesinden habersiz
 Dikeceğim derken söker o gelin
 Mektubunu gözyaşıyla yazarmış
 Gücü yetse şu kanunu bozarmış
 Küçük oğlu babasına benzermiş
 Geceler yüzüne bakar o gelin
 Gece yıldızlara bakar oturur
 Ah edip göğsünü çeker oturur
 Ocağın başına çöker oturur
 Habersiz saçını yakar o gelin
 Reyhanî der, gel bu gelini kına
 On yıldır elleri görmemiş kına
 Sofrada Mehmet'i gelmiş aklına
 Çorbayı yemeden döker o gelin

Yıldıray Erdener: Sonra ne dedi Mehmet?

Âşık Reyhanî: Mehmet masayı yumrukladı, kafasını yumrukladı. Zaten kafasını da bulmuştu, içiyorlardı o anda. Bir ay sürmedi memlekete geldi. Benden önce gelmiş. Ben geldim burda bir eski minibüs almış. Minibüsü Mahallebaşı'ndan Şehitler Mahallesi'ne kadar dört beş yerde arıza yapıyor zavallının. Beni görünce de çok kızıyor; "Sen o zaman bu türküyü söylemeseydin ben memlekete gelmezdim" diyor. "Ocağımı batmış gibi gösterdin, hâlbuki geldim hiçbir şey yok. Şimdi bu eski minibüsle kaldım ortalıkta" diyor. Hâlâ burda çalışıyor. Hanımı da bana dua ediyor; "Abi sen olmasaydın çocuklarım yetim kalmıştı, buna ne söyledin ki hemen kaçtı geldi" diyor.

Âşık Reyhanî'nin ifadesine göre Almanya'ya gideceği zaman evine gelen hemşehrisi bir kadının anlattığı olay üzerine vücut bulmuştur. Şiirin kaynağı olarak kabul etmemiz gereken kaynak budur ancak sözlü gelenek benzer olayları konu eden ve farklı isimlerle araştırmacılar tarafından tavsif edilen örnekler de bireysel veya toplumsal bir olaya veya bilgiye dayanılarak inşa edilmektedir.

"Türkiye'den 1960'lardan itibaren Batı Avrupa'ya (işçi sayısına göre sırasıyla Federal Almanya, Fransa, Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksemburg), Avusturya, Danimarka, İsveç...) işçi gönderilmiştir. En fazla Türk işçisi çalıştıran Federal Almanya'dır" (Gözaydın 1983, 21). Nevzat Gözaydın'ın örneklerini verdiği şiirlerde genel olarak Almanya'ya gitmenin zorluğu, gidenlerin orada yaşadıkları zorluklar, gurbet hayatının sıkıntıları, Türkiye'de kalan eş ve çocukların uğradığı mağduriyetler konu edilmiştir. Şiirleri verilen âşıkların *"gurbetçi veya Al(a)manci"* vasfı ile durumunu anlattıkları Türk işçileri gerek makalenin hazırlanma tarihi gerekse ele alınan konular itibarıyla ilk kuşak olarak gidenlerin duygularını ifade etmektedir.

Sözlü kültür metinleri içinde bu yapıdaki örnekler için yapılan tanımlarda, sınırlarının kesinliği noktasındaki ayırım ve tarifi yapılan kapsam için benzer metinlerin hangi başlık altında ele alınması gerektiği uygulamada zorluklar doğursa da genel bir kabul oluşmuş görünmektedir. Âşık Şeref Taşlıova (1995, 199) gelenekte var olan 'hikâyeli türkü' icrasının Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramına da dâhil edildiğini ifade etmektedir. *"Bir türkü bir destan etrafında meydana gelmiş bu tür hikâyelere Anadolu'da Serküşte, Kaside, Güneyde ise Bozlak denir. Bu türküleri hikâyelerde nazım esas, nesir tali unsurdur. Karavelli, Kara Hikâye, Kaside, Realist*

Şehir Hikâyeleri gibi farklı adlar alırlar” (Köse 1989, 55; Kaya 1993). ‘Türkülü hikâye’ genel kabulünde görülen ortaklık bu metinlerin önemli bir kısmında anlatılan olayların “genellikle” yaşanmış olduğu değerlendirilmektedir (Köse 1989, 158; Şimşek 2007, 41). Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Âşık Reyhanî’nin eseri yaşanmış bir olaya diğer bir ifade ile şiirde anlatıldığı gibi sadece ‘O gelin ile Mehmet’in hikâyesini değil bir dönem önemli sayısal ağırlık oluşturan insanların yaşadıklarını aktarmaktadır.

Âşık Reyhanî’nin şiiri <deyişi, türküsü> içeriği itibarıyla iki temel konu üzerine kuruludur. Birincisi ailesinin rızkını kazanmak için yurt dışına giden erkeğin vefasızlığı; ikincisi ise eşinden uzun yıllar ayrı kalması, kocasının ölmesi veya yurt dışına gitmediği halde karısını terk etmesi, üzerine kuma getirmesine benzer biçimde örnekleri görülen ve sonucunda kadının bir yandan çocuklarına bakmak diğer yandan da kadın olmanın “*kültürden kaynaklanan*” görevlerini yerine getirmesine dayalı olarak kadına ait zorlukları ve yoklukları anlatmaktadır.

Bu itibarla Âşık Reyhanî’nin, Almanya’ya gitmeden önce evine gelerek eşine bir haber ulaştırmasını isteyen kadından yola çıkarak söylediği şiir, Reyhanî’nin o kadının halini anlatmak için sıraladığı mısralar değil de gerek Türkiye’de gerekse şiiri oluşturduğu döneme kadar bile onlarca kez gittiği yurt dışında gördüğü, acı sonuçlarına şahitlik ettiği bir olayı anlatmaktadır. .

Menşe (doğuş/kaynak), Seyir (dolaşım), İstihale (değişim) (Yakıcı 2007, 51) yapısını izleyen “...türkünün (şiirin) yaratılış hikâyesi ve açıklanan yaratılış bağlamı” (Mirzaoğlu 2015, 148) üzerinde durmayı gerektiren bir unsurdur. Zira Âşık Reyhanî’nin, Yıldıray Erdener’le yaptığı görüşmede bu şiirin oluşma nedenini anlatırken yaptığı açıklama şiirin oluşturulma-yaratılma yerini-zamanını düşündürmektedir. Zira Reyhanî’nin evine gelen kadın, durumunu Reyhanî’ye ve karısına anlatmıştır. Olayın bütün ayrıntısını öğrenmiştir ancak şiiri o anda söylememiştir. Ta ki Almanya’da Mehmet, Reyhanî’nin program yaptığı mekâna gelince ve üstelik de Mehmet’i tanıyamadığı halde ve Mehmet’ten herhangi bir bilgi almadan bu şiiri, program yaptığı yerde oluşturduğunu beyan etmiştir. Esasen bu açıklama, şiirin yaratılma-oluşturulma zamanı-mekânının, Reyhanî’nin söylediği gibi Almanya’da Mehmet’i gördüğü için söylenmiş olduğunun irdelenmesini gerektirmektedir.

“*Halk bilgisi unsuru dokusu (texture), metni (text) ve onun çevre ve şartları (context) itibarıyla tahlil edilebilir*” (Dundes 1998, 108). Her ne kadar yurt dışında yapılan icralarda âşıklar; gurbet, vatan sevgisi, hasret, dinî ve ahlaki konuları yoğunluklu olarak işlemekle birlikte parçalanmış Türk kökenli aileleri, Avrupa ülkelerinde doğan çocukların yabancılaşma meselesini de dile getirmişlerdir. Âşık Reyhanî, program yaptığı ortamda Almanya başta olmak üzere yurt dışında çalışanlara özellikle de eşini ve çocuklarını Türkiye’den henüz getirememiş olanlara, geride kalanların yaşadığı sıkıntıları aktarmak için bu şiiri o icra ortamında üretmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bunun için o mekâna Mehmet isimli gurbetçinin gelmesi gerekmektedir ve üstelik Reyhanî, Almanya’ya gittiğinde eşini bulmasını isteyen kadının söylediklerini unutmış olduğunu beyan etmiştir. Bu şiir Reyhanî’nin ifade ettiği gibi Almanya’da gerçekleşen program anında ve Mehmet’in yüzüne karşı söylenmiş olabilir ancak daha kuvvetli bir ihtimal olarak gerek şiirin oluşturulduğu söylenen 1982 yılı ve takip eden yıllar göç olgusunun yoğun biçimde sürdüğü ve etkilerinin de olumsuzluklar boyutunda hem Türkiye’de hem de yurt dışında toplumsal sorunların kaynağı olarak görüldüğü dönem olduğu için Reyhanî de bu konuyu ele alarak eseri Türkiye’de ve anlattığı hikâyeden bağımsız olarak meydana getirmiştir.

Bu nedenle Âşık Reyhanî’nin, Yıldıray Erdener ile yaptığı görüşmede şiirin meydana getiriliş nedeni olarak anlattığı vaka, tekil olarak Erzurumlu Mehmet’e ve karısına ait değildir. Avrupa ülkelerine çalışmak için giden Türk işçilerin Türkiye’de kalan ailelerinin yaşadığı sıkıntılar genel bir problem olduğu için Reyhanî’nin anlattığı hikâyeyi, Türkiye’nin herhangi bir yöresin-

deki ‘o gelin’ ve herhangi bir yerinden Avrupa veya özelde Almanya’ya giden bir ‘Mehmet-Memet’ olarak düşünmenin doğru olacağını söyleyebiliriz. Zira Reyhanî Usta, bu şiirinde özellikle ‘o gelin’in şahsında geride kalanların Türkiye’de yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Ancak bu konuyla ilgili birkaç farklı şiirinde de bu kez işlediği temel konu Türkiye’de yaşananlar değil, Avrupa ülkelerinde çekilen zorluklar, kültür şokları, parçalanmış aileler, ailelerden alınan çocuklar, alkol ve uyuşturucu müptelası olmuş kişileri ele almaktadır.

Almanya sembol olmakla birlikte iş gücü göçü ile Avrupa ülkelerine giden Türk işçilerinin durumu âşıklar için uzun zaman şiirlere konu olmuştur. Âşık Reyhanî’ye (1995) ait bir başka örnek şöyledir: “Avrupa’ya gitmek başladıktan sonra bizim Türklerin çoğunu yuttu. Oraya ilk gidenlerden çok kişi perişan oldu. Orada yaşadıkları sıkıntılar büyüktür. Öyleleri vardı ki, ne yuvalar yıkıldı. Bunlardan biri de Nergiz’di. Eşi Abdullah onu bırakıp gittiğinde 8 sene geri dönmedi. Nergiz Bacı ölüm döşeğine düşüp veremin son hâline gelmişti. Nergiz Bacı ki boyu bir yetmiş, kendisi yetmiş kilo ama düştüğü dert onu eritip bitirmişti. Çeneleri çökmüş, gözleri siyahlanmış hâlde. Birkaç mektup yazmış ama hiçbirinde sözünü tutup gelmemiş. Son mektubunda da demiş ki “Palandöken’in tepesindeki kar eriyince orda olurum”. Bu söz de yalan olduğu hâlde Nergiz Bacı buna inanmış. Bakalım buna ben ne söylüyorum. 1. Dörtlük: Karı kızı bahan’eden muhannet / İğde çiçek açtı yine gelmedin / Koyun kuzuladı otlar yeşerdi / Derelerden sular coştı gelmedin. 2. Dörtlük: Akşam gözlerimi diktim şu dağa / Sabah çorbam zehir oldu çanağa / Umut kalmış idi bir tek yaprağa / O da geçen günü düştü gelmedin. 3. Dörtlük: Olmaz olsaydı gurbetin malı / Başına patlasın parası pulu / Gelinlik aldığın yeşili alı / İmam bana kefen biçti gelmedin. 4. Dörtlük: Gurbet yolu on beş sene gözlendi / İçerimde ateş yandı közlendi / Ekinlerde kara tavuk gizlendi / Köylüler yaylaya göçtü gelmedin. 5. Dörtlük: Söylesin Reyhanî inlesin sazın / Önemi kalmadı baharın yazın / Gözün aydın olsun öldü Nergiz’in / Mezarıma kuş ötüştü gelmedin”.

Yukarıda verdiğimiz ‘A metni’ni ses kaydından deşifre ettiğimizi belirtmiştik. Aşağıdaki ‘B metni’ ve ‘C metni’ farklı tarihlerde gerçekleşen icraların yer aldığı görüntü kayıtlarından deşifre edilmiştir.

‘B metni’: Âşık Reyhanî, TRT’de 1992 tarihli televizyon programında sunucu Tarık Gür-can’ın bir şiirini okumasını istemesi üzerine kısa hikâyesini de anlatarak “*Almanyalı Gelin*” veya “*Memed O Gelin*” isimleriyle bilindiğini söylediği şiiri okumuştur (Reyhanî 1992). Âşık Reyhanî: Anadoluluyum ben. Anadolu her zaman o garip uçsuz bucaksız yaylaların ötesinde bir ayrılık noktalamıştır. Muhakkak bir gelin varsa onun Almanya’da bir kocası ya askerde bir kocası ya gurbette bir beyi vardır. Her sabah ellerini güneşin önüne perde ederek yol gözetleyen bir gelin vardır Anadolu’da. Aşağı yukarı bunların içinde yaşadık. Anam da öyleydi, analar da öyledir Anadolu’da. “*Almanyalı Gelin*”, 25 yıllık mazisi olan Almanya hasreti memleketimizde vardır. Birçok gelinler vardır yol bekleyen. “*Almanyalı Gelin*” hatta “*Memed O Gelin*” adı altında yazmış olduğum şiiri okuyayım:

Elleri koynunda pınar başında
Almanya’ya doğru bakar o gelin
Yedi çocuğu var dördü peşinde
Elini feleğe sıkır o gelin

Dedim derdin nedir, söylemez dili
Yirmi yedisinde bükülmüş beli
Hatıra aldığın kirli mendili
Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin

Zavallıya hayat olmuş işkence
 Onun için yalan zevk-i eğlence
 Dışarda bir erkek sesi duyunca
 Postacı zanneder çıkar o gelin

Zavallının bakmalıdır zârına
 Umudu yok geleceğe yarına
 Kemerini vermiş borcun yerine
 Beline bir iplik sıkar o gelin

Aylar geçer senesinden habersiz
 Kitap okur manasından habersiz
 İplik düşmüş iğnesinden habersiz
 Dikeceğim derken söker o gelin

Her zaman boynunu bükür oturur
 Hatta bir tarafa yıkar oturur
 Ocağın başına çöker oturur
 Saçının ucunu bükür o gelin

Reyhanî der, gel bu gelini kına
 On yıldır görmemiş elleri kına
 Sofrada Mehmed’i düşmüş aklına
 Çorbayı yemeden döker o gelin

‘C metni’: Âşık Reyhanî (1996) 23.06.1996 tarihinde katıldığı bir televizyon programında, 1982 yılında Yıldırım Erdener’e anlattığı bu hatırasını da tekrar etmiştir. Hikâyesini aktardıktan sonra türküyü, programa katılan Erzurumlu Âşık Rahim Sağlam icra etmiştir. Âşık Reyhanî’nin bu konuyu, televizyon programındaki anlatımı şöyledir: *“Temsilsiz hikâye çivisiz tahtaya benzer. Temsilsiz vaaz da şekersiz helvaya benzer, derler. Onun için başları var bu işlerin. Bir gün evde oturuyordum bir hanım gelmiş, 8 tane fakir çocuk yanında. Benimle konuşmuyor, tabii Erzurum kadını ya geleneklerine sadıktır. Anadan babadan öyle görmüştür, göreneğini sürdürmek zorunda. Benimle konuşmuyor ama bizim hanım onun adına dedi ki; “Bu gelin bacım diyor ki ağabeyim Almanya’ya giderse bizim o soysuzu bir bulsun. Ona herslensin de o gelsin.” Meğerse 7-8 seneden beri gitmiş Mehmet, Almanya’dan gelmemiş. Peki kızım ben Mehmet’i görürsem ne diyeyim? Tabi o zaman sesini biraz yükseltti. Göğsünden bir mendil çıkarttı; mektupları mendile düğümlemiş (sarmış). Dibi köşesi, planı projesi kalmamış, gözyaşlarını döke döke mektupları okunmaz bir hale getirmiş. Tabi söyledikleri benim hayalimde fotoğraf gibi oldu. Almanya’ya giderken büyük bir salonda söylüyoruz; Türkler de dolmuş oraya. Bir de baktım ki bizim Mehmet geldi; kolunda da bir hanım var. Mehmet bir metre boyunda, hanım iki metre, sanki böyle ceketini ağacın dalından asmış. Hanımı bir yere oturttu, “sen keyfine bak bir dakika” dedi, koştı geldi yanıma. “Ağabeyi sen beni tanıyamadın herhalde?” Oğlum, sen kaymakam gibi beyazlanmışsın, ben ne bileyim. O zaman kapkara bir oğlandı. Sen kimsin? Dedi ki “ben arabacı Mehmet’im.” Mehmet biraz oturdu: “Ağabeyi daha ne var ne yok?” Şimdi o çoluk çocuğunu soracak ama bizim doğunun insanı, kadını hele açıktan kocasının ismini söylemez ve sormaz. Ancak böyle işte “daha ne var ne yok” ile geçiştirir, ordan bir havadis alır. Daha ne var ne yok, daha ne var ne yok! Ola Mehmet yoksa sen yengeyi mi sorarsen? “He abi sizin orda otuyor da.” Oğlum, yenge komşuların merhametine, imamın himayesine kalmış. Biraz sonra söylüycem, dinle, dedim. O gelin bacının gözyaşlarını bir fotoğraf makinesi gibi karşımda hayal edip okuduğum bir türkü vardı: “Mehmet O Gelin”. Rahim Sağlam okuyacak, dinleyeceğiz:*

*Elleri koynunda çeşme başında
 Almanya'ya doğru bakar o gelin
 Yedi yavrusu var dördü peşinde
 Çıkar da yollara bakar o gelin*

*Sordum derdin nedir söylemez dili
 Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
 Hatıra verdiği kirli mendili
 Gözünün yaşıyla yıkar o gelin*

*Aylar geçer senesinden habersiz
 Sözü söyler manasından habersiz
 İplik düşmüş iğnesinden habersiz
 Dikeceği yerde söker o gelin*

*O gelinin yaraları azarmış
 Gözyaşıyla mektubunu yazarmış
 Küçük oğlu babasına benzermiş
 Durmadan yüzüne bakar o gelin*

*Reyhani der oğul gel beni kına
 On yıldır elleri görmemiş kına
 Sofrada sevdiği düşer aklına
 Yemeden çorbayı döker o gelin”*

Bozlak hikâyelerinde olduğu üzere (Mirzaoğlu 2003, 79-80) yukarıda sıraladığımız örneklerde “yapı” benzerlik göstermektedir: 1. Önce olayın tasviri ve biyografik bilgi. 2. Manzum parçalar ile yaşanan bireysel ve toplumsal durumun anlatımı. 3. Olayın veya şahıs(ların) akıbetini izah. Sesli ve görüntülü kayıtlarda bu sıralama birebir olarak tekrar edilmese de akış bu yapıdadır.

Şiirin ayağını oluşturan kelime “geniş ayak” (Özarlan 2001) yapısında olduğu için farklı zamanlarda Âşık Reyhanî tarafından söylenen örneklerde veya yazıya aktarılmış kaynaklarda yer alan çeşitlenmeyi kolaylaştıran bir durum oluşturmuştur.

Elimizdeki <sesli, görüntülü ve yazılı-basılı> örneklerin hemen tamamında ilk dörtlük ve son dörtlük bir iki kelime dışında aynıdır. Dörtlüklerin yerinin değişmesi, dörtlük içinde mısraların değişmesi, yeni dörtlüklerin ilave edilmesi gibi farklılık oluşturan unsurlar birinci ve son dörtlüğün dışında yoğunlaşmıştır.

Metinlerin özellikle tahkiye kısmında söz konusu olan değişim-dönüşüm için İlhan Başgöz (2016, 296) “yeni sanatçıların ve yeni izleyicilerin bulunduğu çevrelerde bazı bölümler değişir aynı zamanda bazı bölümler her icra edildiğinde az ya da çok değişmeden kalabilir” tespitini yapmaktadır. Ali Yakıcı (1988, 86) ise “âşıklar bu hikâyeleri anlatırlarken içinde buldukları durum, dinleyicilerin isteği ve zevki v.b. yönlerle işlemiş, süslemiş, genişletmişlerdir” demektedir. Merdan Güven (2013, 153) türküler merkezde olmak üzere bu tür metinlerin “...geniş kitlelerin malı olduktan, sözü ve müziği belli biçimleriyle tespit edildikten sonra ise sabit, ana bir karakteristik yapıya kavuşmakta ve o andan sonra da çok fazla değiştirememektedir” görüşündedir.

Kapsayıcı bütünlükte “sözel ortam yaratıcılığının akışkanlığı <dinamizmi> aynı zamanda, içindeki oluşumları koruma yeteneğine sahiptir” (Yıldırım 2002, 139). Bu itibarla A, B, C, metinleri “birbiriyle yan yana geldiğinde uyumsuzluk göstermeyen uygun bir beraberlik ve eşitlik sergileyen” (Oğuz 1999, 4) yapıda olduğu için, aşağıda vereceğimiz diğer metinlerle birlikte ‘eş metin’ <varyant> olarak değerlendirilebilir.

Halk hikâyelerinde hacim genişliğine bağlı olarak aynı icracının her anlatımında veya aynı metnin farklı icracılar tarafından sunumunda görülebilecek farklılaşmalar çoğunlukla sayı itibarıyla onlarla ifade edilen şiir kıtalarında görülmektedir. Âşık anlatıcıların hikâyenin manzum kısımlarını her anlatımda yeniden kurguladığı kuramsal olarak farklı uygulamalarla (Günay 1992, 181-182; Gültekin 2010, 194, 201) örneklendirilmiştir. Ancak kısa metinler için değişim-dönüşüm yapısını, uzunluğuyla farklılaşan halk hikâyeleriyle birlikte düşünmek yanıltıcı olabilir. Bu itibarla uzun halk hikâyesinden bu noktada önemli bir ayrışma gösteren kısa hikâyenin farklı <sesli-görüntülü-yazılı> örnekleri arasında versiyon boyutunda bir ayrışma görülmeyebilir. Bizim değerlendirdiğimiz metinler bu noktada varyant olarak içerik bütünlüğündedir.

Bununla birlikte yine incelemeğe dâhil ettiğimiz metinlerle sınırlı olmak kaydıyla; sesli ve görüntülü kayıtlardan deşifre ettiğimiz metinlerde görülmeyen farklılaşma, yazılı-basılı kaynaklardan alıntıladığımız diğer örneklerde daha belirgindir. Yazılı-basılı kaynaklarda yer alan diğer şiir metinleri şöyledir:

‘D metni’; Bu şiir Feyzi Halıcı (1992, 527-528) tarafından “*Bir Gelin*” ismiyle yayımlanmıştır: **1. Dörtlük:** Elleri koynunda pınar başında / Almanya’ya doğru bakar bir gelin / Yedi çocuğu var, dördü peşinde / Feleğe dişini sıkar bir gelin. **2. Dörtlük:** Zavallıya hayat olmuş işkence / Ona zehir olmuş zevk-i eğlence / Dışardan bir erkek sesi duyunca / Postacı zanneder çıkar bir gelin. **3. Dörtlük:** Sorunca derdini söylemez dili / Yirmi beş yaşında bükülmüş beli / Hatıra aldığı kirli mendili / Gözünün yaşıyla yıkar bir gelin. **4. Dörtlük:** Yıkık avlusuna hasır sererek / Körpe yavrusuna göğüs vererek / Yıldızlarda haber var mı diyerek / Akşam dam üstüne çıkar bir gelin. **5. Dörtlük:** Çaresi yok derdi düşmüş derine / Uykusu yok hasret vurmuş serine / Kamerini vermiş borcun yerine / Belini iplikle sıkar bir gelin. **6. Dörtlük:** Aylar geçer senesinden habersiz / Kitap okur manasından habersiz / İplik düşmüş iğnesinden habersiz / Dikeceği yerde söker bir gelin. **7. Dörtlük:** Gücü yetse kanunları bozarmış / Kazma alıp toprakları kazarmış / Küçük oğlu babasına benzermiş / Umutla yüzüne bakar bir gelin. **8. Dörtlük:** Reyhanî der gel bu gelini kına / On yıldır elleri görmemiş kına / Sofrada Mehmed’i düşer aklına / Çorbayı yemeden döker bu gelin.

‘E metni’; Dilaver Düzgün (1997, 200-2001) tarafından hazırlanan kitapta yer alan şiir metni şöyledir: **1. Dörtlük:** Elleri koynunda pınar başında / Almanya’ya doğru bakar o gelin / Yedi çocuğu var dördü peşinde / Feleğe dişini sıkar o gelin. **2. Dörtlük:** Sordum derdin nedir konuşmaz dili / Yirmi beş yaşında bükülmüş beli / Mehmet’ten hatıra kalan mendili / Her gün göz yaşıyla yıkar o gelin. **3. Dörtlük:** Gurbetçi görünce yarası kanar / Nerden ses gelirse o yana döner / Kapıdan geçeni postacı sanar / Fırlayıp dışarı çıkar o gelin. **4. Dörtlük:** Zavallının hasret vurmuş serine / Der ki böyle hayat batsın derine / Kemerini satmış borcun yerine / Beline bir gazıl sıkar o gelin. **5. Dörtlük:** Kitap okur manasından habersiz / Aylar geçer senesinden habersiz / İplik düşer iğnesinden habersiz / Dikeceğim yerde söker o gelin. **6. Dörtlük:** Mektubunu gözyaşıyla yazarmış / Gücü yetse şu kaderi bozarmış / Küçük oğlu babasına benzermiş / Geceler yüzüne bakar o gelin. **7. Dörtlük:** Reyhani gel sen bu gelini kına / On yıldır görmemiş elleri kına / Sofrada Mehmet’i düşmüş aklına / Çorbayı yemeden döker o gelin.

‘F metni’; Ozan Yusuf Polatoğlu (2003, 231) tarafından hazırlanan kitapta yer alan şiir: **1. Dörtlük:** Elleri koynunda pınar başında / Almanya’ya doğru bakar o gelin / Altı çocuğu var üçü peşinde / Hasretle bağrını yakar o gelin. **2. Dörtlük:** Dedim derdin nedir söylemez dili / Yirmili yaşlarda bükülmüş beli / Yârinden hatıra kalan mendili / Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin. **3. Dörtlük:** Zavallıya hayat olmuş işkence / Yalan olmuş zevk ü sefa eğlence / Dışardan birinin sesi gelince / Postacı zanneder çıkar o gelin. **4. Dörtlük:** Güz erimiş dağlar kardır diyerek / Kapı kardır baca dardır diyerek / Yıldızlarda haber vardır diyerek / Akşam dam üstüne çıkar o gelin.

5. Dörtlük: Mektubunu gözyaşıyla yazarmış / Gücü yetse bu düzeni bozarmış / Küçük oğlu babasına benzermiş / Geceleri ona bakar o gelin. **6. Dörtlük:** Aylar geçer senesinden habersiz / Kitap okur manasından habersiz / İplik düşmüş iğnesinden habersiz / Dikeceğim derken söker o gelin. **7. Dörtlük:** Reyhanî'yim gel bu gelini kına / Yıllardır görmemiş elleri kına / Sofrada Mehmet'i düşmüş aklına / Çorbayı yemeden döker o gelin.

'G metni'; İlhan Yardımcı (2006, 226-227) kitabında bazı değişikliklerle yer alan şiirin birinci dörtlüğünde "*bir gelin*" olan redif diğer dörtlüklerde "*o gelin*" olarak yer almıştır. Hece uzunlukları ve hatalar şiirin alındığı kitaptan kaynaklıdır: **1. Dörtlük:** Yedi çocuğu var dördü peşinde / Ah edip göğsünü çeker bir gelin / Elleri koynunda pınar başında / Almanya'ya doğru bakar bir gelin. **2. Dörtlük:** Sordum derdin nedir konuşmaz dili / Yirmi beş yaşında bükülmüş beli / Mehmet'ten hatıra kalan mendili / Her gün gözyaşı ile yıkar o gelin. **3. Dörtlük:** Gurbetçi görünce yarası kanar / Nerden ses gelirse o yana döner / Kapıdan geçeni postacı sanar / Fırlayıp dışarı çıkar o gelin. **4. Dörtlük:** Kitap okur manasından habersiz / Aylar geçer senesinden habersiz / İplik düşer iğnesinden habersiz / Dikeceğim derken söker o gelin. **5. Dörtlük:** Mektubunu gözyaşıyla yazarmış / Gücü yetse şu kaderi bozarmış / Küçük oğlu babasına benzermiş / Geceleri yüzüne bakar o gelin. **6. Dörtlük:** Reyhani gel sen bu gelini kına / On yıldır görmemiş elleri kına / Sofrada Mehmed'i düşmüş aklına / Çorbayı yemeden döker o gelin.

'H metni'; Aynı (isimli-ayaklı) şiirin yer aldığı bir kaynak da Yüksek Lisans Tezidir (Aşır 2009, 92-93). Bazı mısraların ve kelimelerin yer değiştirdiği örnek şöyledir: **1. Dörtlük:** Elleri koynunda pınar başında / Almanya'ya doğru bakar o gelin / Altı çocuğu var üçü peşinde / Hasretle bağrını yakar o gelin. **2. Dörtlük:** Dedim derdin nedir söylemez dili / Yirmili yaşlarda bükülmüş beli / Yârinden hatıra kalan (o) mendili / Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin. **3. Dörtlük:** Zavallıya hayat olmuş işkence / Yalan olmuş zevk ü sefa eğlence / Dışardan birinin sesi gelince / Postacı zanneder çıkar o gelin. **4. Dörtlük:** Güz erişmiş dağlar kardır diyerek / Kapı kardır baca dardır diyerek / Yıldızlarda haber vardır diyerek / Akşam dam üstüne çıkar o gelin. **5. Dörtlük:** Mektubunu gözyaşıyla yazarmış / Gücü yetse bu düzeni bozarmış / Küçük oğlu babasına benzermiş / Geceleri ona bakar o gelin. **6. Dörtlük:** Aylar geçer senesinden habersiz / Kitap okur manasından habersiz / İplik düşmüş iğnesinden habersiz / Dikeceğim derken söker o gelin. **7. Dörtlük:** Reyhanî'yim gel bu gelini kına / Yıllardır elleri görmemiş kına / Sofrada Mehmet'i düşmüş aklına / Çorbayı yemeden döker o gelin.

Metin	Kıta Sayısı	1.Kıta	2.Kıta	3.Kıta	4.Kıta	5.Kıta	6.Kıta	7.Kıta	8.Kıta
A	7	bak(ar)-sık(ar)	yık(ar)	çık(ar)	sök(er)	bak(ar)	yak(ar)	dök(er)	
B	7	bak(ar)-sık(ar)	yık(ar)	çık(ar)	sık(ar)	sök(er)	bük(er)	dök(er)	
C	5	bak(ar)-bak(ar)	yık(ar)	sök(er)	bak(ar)	dök(er)			
D	8	bak(ar)-sık(ar)	çık(ar)	yık(ar)	çık(ar)	sık(ar)	sök(er)	bak(ar)	dök(er)
E	7	bak(ar)-sık(ar)	yık(ar)	çık(ar)	sık(ar)	sök(er)	bak(ar)	dök(er)	
F	7	bak(ar)-yak(ar)	yık(ar)	çık(ar)	çık(ar)	bak(ar)	sök(er)	dök(er)	
G	6	çek(er)-bak(ar)	yık(ar)	çık(ar)	sök(er)	bak(ar)	dök(er)		
H	7	bak(ar)-yak(ar)	yık(ar)	çık(ar)	çık(ar)	bak(ar)	sök(er)	dök(er)	

Metinlerde 6+5 durağı ile 4+4+3 durağı birlikte kullanılmıştır. Metinlerin tamamında birinci dördlük a b a b şeklinde kafiyelenmiştir. Diğer dördlükler c c c b, d d d b sırasını takip etmektedir. Birinci dördlüğün ikinci ve dördüncü mısrası ile diğer dördlüklerin son mısrasında yer alan “o gelin” ve D metni ile G metninde “bir gelin” redifi ortaktır. G metninde birinci dördlükte redif “bir gelin” olarak kullanılmasına karşı diğer dördlüklerde “o gelin” olarak değişmiştir. Şiirde ayak kelimesinin kafiye sesi “k” harfidir; bak(ar), çık(ar), sık(ar)... Bu yapıya uymayan ve metinlerde aynı biçimde görülen mısra “Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin” kullanımıdır. Kelime kökü ‘yık-’ olduğu için genelde görülen ‘yarım kafiye’ yapısı dışında tutulabilir. Ayak olarak kullanılan bir kelime şiir boyunca ikinci kez aynı anlamda kullanılırsa gelenekte “ayağı bozma”, “ayaktan düşme” olarak olumsuzluk biçiminde değerlendirilir. Bunun örneğini A metninde iki kez kullanılan “bak(ar)” kelimesinde; B metninde iki kez kullanılan “sık(ar)” kelimesinde; C metninde “bak(ar)” ayağının birinci dördlükte ikinci ve dördüncü mısra ve beşinci dördlükte aynı anlamda kullanılmasında görmekteyiz. Benzer durumu D metninde “bak(ar)”, “sık(ar)”, “çık(ar)” ayaklarının ikişer kez; E metninde “bak(ar)” ve “sık(ar)” kelimelerinin iki kez; F metninde “bak(ar)”, “çık(ar)” kelimelerinin iki kez; F metninde “bak(ar)” ayağının iki kez; H metninde ise “bak(ar)” ve “çık(ar)” kelimelerinin ikişer kez kullanılması söz konusudur.

Şiir metinlerinde kıta sayıları konunun etkisi itibarıyla bilinirliği ve dinleyicinin de ilgisini, icra edildiği her ortamda, çekmesine bağlı olarak sabit kalmamıştır. Eberhard (2002, 28-32) tarafından yapılan sıralamaya benzer biçimde metinler arasında kıtaların ve dizelerin sıralanmasında değişkenlik görülmüştür. Geniş ayağı oluşturan kelime bozulmadan kullanılmıştır; ayağın türetilbilir olması kıta sayısının daha fazla olması için esasen uygundur. Yapısal olarak, ayak kelimesi değişmeden konunun farklı yönleriyle uzatılması farklı icracıların dilinde mümkün görünmektedir.

Sonuç

Bilindiği gibi âşık tarzı halk hikâyeleri gece fasıllarında anlatılır. Kısa türkölü (veya türküsüz) metinler ise gündüz fasıllarında kısa icralarda dinleyiciye sunulur. Kaside, serküşte, kara hekât, karavelli veya bozlak olarak adlanan kısa hikâyeler geneli itibarıyla bir kahraman ‘kişi’ veya ‘olay’ merkezinde oluşan anlatılardır. Bu çalışmada ele aldığımız örnekte ‘O Gelin’ ve ‘Memet’ asıl kahraman ‘kişi’ler olarak olayların hareket kaynağı görünüyor olsa da esasen bu nazım-nesir birlikteliğinde şahıslar değil ‘konu’ merkezi oluşturmaktadır. O konu da Avrupa ülkelerine giden Türk işçilerinin diğer olumsuzluklarla birlikte ‘vefasızlığı’, geride kalan eş ve çocukların yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır. ‘O gelin’ ve ‘Memet’ ‘çatı olayın’ somutlaştırılmış <sembol> isimleridir.

Bir terim olarak türkölü hikâye veya hikâyeli türkü yapısını karşılamak amacıyla kullanılan ‘kısa hikâye’ türü için yapılan adlandırma ve tanımlar, herhangi örnek bir metne uygulamaya çalıştığımızda, sınırları belirsiz ‘sınırlama’ içermektedir. Şöyle ki bu tür metinler sadece yapılan tanımlarda belirtilen neden ve konulara dayalı olarak tamamen yeni ve bağımsız (müstakilen bu tür için veya bu türün sınırlılığına göre üretilmiş) örneklerden oluşmaz; bazı türkölü hikâye veya hikâyeli türkü olarak anlatılan metinlerin bir halk hikâyesinin kısaltılmış biçimi olduğu unutulmamalıdır veya hacimli bir halk hikâyesinde geçen şekil niteliği-içeriği-ezgili icrası gibi nedenlere bağlı olarak beğenilen veya ezberde kalan bir şiirin de kısa bir tanıtım nesir <tahiye> anlatmasıyla icra edildiğini biliyoruz. Hatta bu tür icraların çeşitli derleme kayıtlarında müstakil ‘kısa hikâyeler’ adı altında tespit edildiği görülmüştür.

Bu tanımlamalar metinlerde görülen durumu izah etmekle birlikte, ortaya çıkan anlatının birbirine oranla konunun varyant (eş metin), versiyon (benzer metin), çeşitleme gibi terim-

lerden hangisiyle karşılanması gerektiği bir tartışma alanıdır: Halk hikâyesi veya yukarıda sıraladığımız farklı isimler <tanım ve kapsamlar> altında sınırlanan kısa hikâyeler bir yönüyle nesir yapısındaki farklılaşma diğer yandan da nazım parçalarında daha dikkat çekici boyutta görülen değişiklikler hem bir arada hem de ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu çalışmanın kapsamını oluşturan hikâyeye dayalı türkü <şiir> örneğinin, toplumun önemli bir kısmını ilgilendiren yaşanmış <ve yaşanmakta olup etkisi süren> bir ‘olay’ın başlangıç noktası olduğunu söyleyebiliriz. Nazım, bu olay anlatı <nesir> yapısını tamamlayıcı veya somutlaştıran öğedir.

Hikâyede aktarılan konunun akışı, şiirin dörtlüklerinde ‘o gelin’ üzerinde özelleşmiştir. Sesli ve görüntülü kayıtların farklı tarihlerde olması veya yazılı kaynakların oldukça uzak aralıklı yayınlar halinde tespit edilmesi durumunda, varyantlar arasında versiyona dönüşümün görülmesi muhtemeldi. Böyle bir durumda da şiirin özel olarak ‘o gelin’i tasvir etmesinden daha geniş bir kapsamda kıta sıralamasının oluşması söz konusu olabilirdi. Ancak gerek Âşık Reyhanî’nin sesli ve görüntülü kayıtlarında gerekse yazılı kaynaklarda bu farklılaşma, izah ettiğimiz nedenle, oluşmamıştır. Bununla beraber dar kapsamlı da olsa şiirlerdeki farklılaşma, ezgide bir değişmeye sebep olmuş mudur, sorusu için sesli-görüntülü kayıtlarda şiirin aynı melodi ile icra edildiğini söyleyebiliriz. Bu itibarla varyantlaşmanın nedeni veya sonucu olarak müzikal yapıda bir değişimin olduğu veya ezginin değiştirici bir işlev üstlendiğini söyleyemeyiz.

KAYNAKÇA

- Aşır A. (2009). *Âşık Yaşar Reyhanî-Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2009.
- Başgöz İ. (2016). “Âşıkların Yaşamlarıyla İlgili Türk Halk Hikâyeleri”. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halkbilimi Dergisi* 4/7 (2016) 287-296.
- Çobanoğlu Ö. (2002). “Üretim ve Tüketim Bağlılarının Ekolojisi Açısından Geleneksel Türk Şiir Sanatı İncelemeleri İçin Bir Araştırma Modeli ve Kuramsal Bir Yorumlama Yöntemine Doğru”. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri* (2002) 231-237. Ankara.
- Dundes A.(1998). “Doku, Metin ve Konteks”. *Millî Folklor Dergisi* 5/10/38 (1998) 106-119.
- Düzgün D. (1997). *Âşık Yaşar Reyhani-Hayatı Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Erzurum 1997.
- Eberhard W. (2002). *Güneydoğu Anadolu’dan Âşık Hikâyeleri*. Ankara 2002.
- Görkem İ. (1998). “Türk Halk Hikâyelerinin Canlı Gösterim (Performance Oriented) Olarak İncelenmesi”. *Millî Folklor Dergisi* 5/10/37 (1998) 107-113.
- Gözaydın N. (1983). “Federal Almanya’da Yaşatılan Halk Şiirimizden Örnekler”. *Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 1* (1983) 21-33. Ankara.
- Gültekin M. (2010). “Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Latif Şah Hikâyesindeki Şiirler Üzerine Bir İnceleme”. *TÜBAR XXXVII* (2010) 191-202.
- Günay U. (1992). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara 1992.
- Güven M. (2013). “Türkülerin Varyantlaşması”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 50 (2013) 150-161.
- Halıcı F. (1992). *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri-Güldeste*. Ankara 1992.
- Kaya D. (1993). “Eşref Bey Hikâyesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15-16 (1993) 147-168.
- Köse N. (1989). *Kısa Hikâyeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1989.
- Mirzaoğlu F. G. (2003). *Çukurova Bozlağı*. Ankara 2003.
- Mirzaoğlu F. G. (2015). “Güdüşlü’nün Çeşmesi: Bir Türkünün Yaratılış Hikâyesi Bağlamında Tema, İcra ve Müzikal Yapı”. *Halk Türküleri* (2015) 145-152.
- Oğuz Ö. (1999). “Türk Halkbilimi Çalışmalarında Eş Metin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu”. *Millî Folklor Dergisi* 6/11/42 (1999) 2-5.

- Özarslan M. (2001). “Erzurum Âşıklık Geleneğinde İşletilen ‘Ayak’lar Üzerine”. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 2001/2 (2001) 97-109.
- Polatoğlu Y. (2003). *Mızrabın İstirabı Âşık Reyhânî Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 2003.
- Reyhanî. (1992). *TRT Yaşayan Şiirimiz Televizyon Programı*. Sunan: T. Gürcan. Program Konukları: F. Halıcı, Ş. Taşlıova, M. Çobanoğlu, Y. Reyhani. Ankara (1992).
- Reyhanî. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı 13. Dinî Yayınlar Fuarı Âşıklar Şöleni*. Ankara Kocatepe Camii Konferans Salonu (24 Şubat 1995). Katılan Âşıklar: Âşık Reyhanî, Âşık Feymanî, Âşık Hasretî, Âşık Eyyubî, Âşık Muhlis Denizer & Âşık Mustafa Aydın. Ankara 1995.
- Reyhanî. (1996). *Mesaj TV Programı*. Kaynak: <<https://www.youtube.com/watch?v=Q-zAuzN7jCE>>.
- Şimşek E. (2007). “Karaca Oğlan’a Bağlı Olarak Anlatılan Kısa Hikâyeli Türküler”. *Millî Folklor Dergisi* 19/76 (2007) 40-49.
- Taşlıova Ş. (1995). “Türkiye Âşıklar Bayramı, Konya’da 30 Yılda Gördüklerim”. *Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni* (1995) 199-210.
- Yakıcı A. (1988). “Anonim Türk Edebiyatında Hikâye Anlatıcısı ve Hikâye Anlatma Geleneği Üzerine”. *Millî Kültür Dergisi* 61 (1988) 85-90.
- Yakıcı A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara 2007.
- Yardımcı İ. (2006). *Âşık Yaşar Reyhânî-Elli Yıllık Miras Bir Kırık Saz*. Konya 2006.
- Yıldırım D. (2002). “‘Kitâb-ı Dedem Qorqud’ Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor”. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 2002/3 (2002) 130-171.